

Ks. Waław S o c h a. *Zwyczaj, obrzędy i wierzenia okresu Adwentu i Bożego Narodzenia w regionie krośnieńskim*. Krosno: PUW Rokšana 1998 ss. 388.

Obrzędowość rodzinna związana z czasem Adwentu i Bożego Narodzenia stanowi bogatą i zróżnicowaną część skarbcza dorocznej kultury staropolskiej. Ta sfera religijnego zwyczaju i chrześcijańskiej liturgii już sama w sobie wyraża duchowe nastawienie jednostki ludzkiej wobec Boga. Odnosi się bowiem do wartości sakralnych i symbolicznego wymiaru człowieka, który przez powtarzanie działań obrzędowych zmierzdo do potwierdzenia swej duchowej tożsamości, zabezpieczenia miejsca w społeczności i zachowania kulturowego dziedzictwa ojców. Tradycje obrzędowe mają swoje znamiona regionalne. Ks. dr Waław Socha zgromadził bogate przejawy zwyczajów adwentowo-bożonarodzeniowych z regionu krośnieńskiego. Posługując się kwestionariuszem ankiety przygotowanym w Katedrze Liturgiki KUL pod kierunkiem piszącego te słowa, ks. Socha zebrał w swej dysertacji doktorskiej cały repertuar zwyczajów i praktyk rodzinnych w małej „ojczyźnie krośnieńskiej”, powiązanych z rozważaniem misterium Wcielonego Słowa w religijności ludowej tej ziemi.

Już we wstępie do książki Autor pisze z troską: „Na naszych oczach znikają obrzędy i zwyczajy praktykowane przez poprzednie pokolenia zarówno w środowiskach wiejskich jak i miejskich. Mówi się często, że umiera kultura ludowa” (s. 24). Zgromadzenie regionalnych przejawów tej duchowej kultury i jej bogactwa jest ważnym osiągnięciem książki. Składa się ona z czterech rozdziałów (s. 38-268), poprzedzonych przedmową promotora dysertacji (s. 11-12), szeroką bazą źródeł (s. 17-23), opracowań (s. 23-27) i literatury pomocniczej (s. 28-38) oraz wstępem (s. 39-59), a zamkniętych zakończeniem (s. 261-268) i obszernym aneksem (s. 269-383). W poszczególnych częściach studium Autor analizuje wyniki badań ankietowych; na 235 pytań kwestionariusza odpowiedzi udzieliły 323 osoby zamieszkujące Ziemię Krośnieńską. Każdy z rozdziałów książki zawiera najpierw informacje teologiczne o badanym okresie, wskazuje na jego przeżywanie liturgiczne i obrzędowe w przeszłości i obecnie, a następnie podaje odniesienie problemu do sytuacji religijnej współczesnej społeczności krośnieńskiej.

W pierwszym rozdziale Autor zaprezentował rodzime formy przeżywania Adwentu. Okres ten w tradycji ma charakter wyciszenia i pokuty, maryjnych praktyk i eschatycznej nostalgii. Promowany był tu post i wstrzemięźliwość, pieśni adwentowe i Godzinki o Niepokalanym Poczęciu, roraty oraz gra na ligawce czy wspólny pacierz przy spotkaniach sąsiedzkich. Wszystko to pogłębiało łączność z Bogiem, a także budowało więzi rodzinne i sąsiedzkie. Nastrój radosnego oczekiwania w odnowionej liturgii i przemiana serca w spowiedzi podczas rekolekcji parafialnych sprawia, że ten czas święty jest nadal przeżywany w skupieniu i na modlitwie. Utrzymuje się

także zakres poprzedzających Adwent zwyczajów andrzejkowych i tradycyjnych zabaw młodzieżowych, ale już bez bogatej sfery wróżb matrymonialnych.

Szczególony charakter obrzędowy i symboliczny ma przeżycie Wigilii, czyli postnej uczytu rytualnej gromadzącej rodzinę przy stole, gdy pierwsza gwiazda pojawia się na niebie. Problematykę tę omawia Autor w rozdziale drugim. Symboliczna liczba dwunastu dań, łamanie się opłatkiem, wzajemne składanie życzeń jest nadal poprzedzane modlitwą ze wspomnieniem zmarłych oraz pozostawieniem wolnego miejsca przy stole dla spóźnionego gościa (dawniej ducha). Choinka, kolędy i obdarowywanie się prezentami wzmacniają nastrój zyczliwości i wzajemnej miłości. Omawiając ową agapę rodzinną Autor podkreśla w tym rozdziale wzbogacenie Wigilii przez zwyczaj czytania Pisma świętego na jej rozpoczęcie. W kulturze Podkarpacia zachowuje się tradycyjny repertuar dwunastu dań wigilijnych, w których jako nowość pojawia się ryba, nieobecna w dawnym menu tej uczytu (brak większych akwenów). Po zakończeniu wieczery rzadko praktykuje się tradycje rodzinnego śpiewu kolęd, a zanikają także zwyczaje wróżenia, dotyczące przyszłego urodzaju lub zamążpójścia.

W rozdziale trzecim scharakteryzował Autor obrzędowość Bożego Narodzenia i czasu poświętecznego. Wysoka ranga tego obchodu i jego głęboka treść teologiczna sprawiają, że zarówno w kręgach elitarnych, jak i ludowych dawnej obrzędowości regionu krośnieńskiego głęboko zakorzeniony jest rodzinny sens Bożego Narodzenia jako najważniejszej uroczystości dorocznej. Odczytywana jest ona w swej chrześcijańskiej wymowie jako święto radości, że rzeczywistość zbawienia została już zapoczątkowana. Głoszą to zarówno wesole pastoralki, życzenia pomyślności sąsiadom, odwiedziny rodzinne, jak i formy kolędowania grup przebierańców czy wizyta duszpasterska kapłana. Poszczególne święta tego okresu mają własne formy obrzędowe. Z zalem też należy stwierdzić, że prawdziwy folklor, stojący u podstaw wielu przejawów dawnej kultury regionu, jest zastępowany przez tanią rozrywkę lub zwykłe oglądanie telewizji w rodzinie.

Ostatni rozdział pracy poświęcono tradycji kolędniczej. Autorowi udało się wskazać liczne zespoły kolędnicze z gwiazdą, szopką, z Herodem, koniem, turoniem czy kobytką. Były one dawniej powszechnym przejawem dramatyzacji bożonarodzeniowej w regionie. Nową postać tego zwyczaju przybierają tradycyjne jasełka i adoracje Bożego Dzieciątka w żłóbku, do których teksty przygotowywane są w miejscowych środowiskach kościelnych.

Bogaty zestaw tradycyjnych i nowych tekstów zebrał Autor w aneksie książki wraz z rzadko spotykanymi kolędami, wzorami dekoracji świątecznych, np. gwiazdy kolędniczej, stroju turonia i konika czy zdjęć z przedstawień jasełkowych (s. 285-383). Ten zbiór regionalnych przejawów religijnej obrzędowości adwentowo-bożonarodzeniowej jest szczególnie cenną częścią książki. Choć bowiem dawne zwyczaje Adwentu i Bożego Narodzenia są najczęściej praktykowane przez wąski krąg rodziny, to ich dokumentacja może stanowić podstawę do tworzenia nowego rytuału regionalnego. W bogactwie Ewangelii czytanej w czasie Wigilii, w pięknie kolęd, mądrości przysłów, blasku choinki, smaku opłatka i prostocie szopki betlejemskiej obrzędo-

wość pozwala rodzinnym społecznościom lokalnym i kręgom kościelnym doświadczyć spotkania z Emmanuelem, czyli Bogiem z nami.

Godnym podkreślenia jest także dołączenie do książki (s. 385-388) jej streszczenia w języku angielskim z omówieniem najbardziej typowych przejawów adwentowo-bożonarodzeniowej tradycji krośnieńskiej. Sam zaś druk książki z bogatym repertuarem regionalnej tradycji obrzędowej może być impulsem do prowadzenia podobnych badań w innych częściach Polski, które będą prezentowały modele staropolskiej kultury ludowej.

Jerzy Józef Kopeć CP